

"Qafqaz qartalı" - Unudulmaz Şeyx Şamil

Şamil 1797-ci ilin 9 iyununda Dağıstanın Gimri aulunda Dəngi Məhəmədin ailəsində anadan olmuşdu. Onun ulu babası vaxtilə bütün Qafqazda tanınan qulluq Əmir xan idi. Anası Baxu Məsəd isə avar bəyi Pir Budağın qızı idi. Uşağın adı Əli idi. **Amma arıq və sısqa olduğuna, daim xəstələndiyinə görə qədim adətə uyğun olaraq uşağın adını dəyişib dayısının adını - Şamil qoydular ki, onun kimi sağlam və igid olsun. O, böyüdükcə sağlam və güclü bir gəncə çevrildi. Yaxşı təhsil aldı. O, təhsilini mədrəsədə almış, ərəb və fars dillərini öyrənmişdi.**

Şeyxin rus əsirliyindən qayıdan oğlu Cəmaləddin atasına təklif edir ki, düşmənlə sülh bağlamağın, silahdan əl çəkməyin vaxtıdır. Şamil oğlunu sürgünə göndərir, dağlı libası geyinməyə məcbur edir. Cəmaləddinin özü ilə gətirdiyi "kafir kitabları"nı çaya atmaq istəyən müridlərə imamın cavabı kəsə olur: "Bu kitablar doğma torpaqlarımızda bizə güllə atmayıb. Onlar aullarımızı yandırmayıb, adamlarımızı öldürməyib. Kim kitaba satşsa, kitab onu biabir edər".

... Oğlunun üzünə qayıtmağı Şeyxə illərin o üzündə qalan bir hadisəni xatırlatmışdı:

İçki düşkünü ata ilə üləma Şeyx Məhəmməd məktəbi keçən oğul üz-üzə gəlir:

- Ata, içki şəriətə ziddir, Allah yanında günahdır. Yalvarıram sənə, bundan sonra o zəhrimarı içmə. Mənə and iç, and iç ki, onu bir də dilinə vurmayaqsan!

Danqa Məhəmməd odla su arasında qalmışdı. Amma Şamilin - bu 14 yaşlı yeniyetmənin yarı qəzəbli, yarı yalvarış tonlu səsindeki qətiyyət iradəsini sındırır: and içir... hə, and içir ki, dilinə şərab dəyməyəcək. Amma iradənin sınmağına nə verirlər?! İçilən təkçə and olmur...

Düz yeddi dəfə Allahu, peyğəmbəri şahid çağırırsa da, nəfəsə qalib gəlmək Danqa Məhəmmədin işi deyildi.

Şərabın gətirdiyi sərxoşluğun yeri bir başqaydı...

Şərabdan aldığı ləzzəti nə ovdan alır, nə at çapmaqdan, nə də... yalan olmasın, qadından.

Deyirlər, düşkün atanın içində oğul çəkinəcəyi vardı: bircə Şamil bilməsin!

Get-gedə xasiyyəti tündləşən, ağır-taxtalı kişiyyə çevrilən Şamil atasının anda xilaf çıxmasını həzm edə bilmir və bir axşam... Və bir axşam Danqa Məhəmmədin qarşısına keçir. Oğlunun özbaşınalığı kişinin içini qaynar qurğuşun kimi yandırır. Ata səsi çatan qədər bağırrır:

- Rədd ol, evdən!

Şamil yerindən tərpənmir. Danqa Məhəmməd bir də qışqırır. Bu dəfə oğulun əli xəncərin qəbzəsini sıxır.

- Məni öldürmək istəyirsən?

- Yox, özümü öldürmək istəyirəm.

Ata bilirdi ki, oğlu sözü bütövdür: dedisə özümü öldürəcəm, deməli, öldürəcək. Həmin gündən sonra içilən təkçə and olur.

"Böyük adam"

Şeyx Şamilin ölkəsinin azadlığı uğrunda apardığı mübarizə dünya azadlıq müharibələrinin ən möhtəşəmlərindəndir. Kiçik bir qəbilə rəisinin bir ovuc mücahidlə 125 milyonluq dövləti 25 il çaşbaş salmasına başqa bir nümunə tapmaq mümkün deyildir. Ancaq müstəbid I Nikolaya Şamilə əsir götürmək qismət olmadı. 1859-cu ildə əsir düşən Şamilə rus çarlarından nisbətən alicənab olan II Aleksandr süfrəsinin başında oturtmuş və: - "Sizi süfrəmin qonağı etməklə böyük bir şərəf duyuram" - demişdi. Şamil də cavabında: - "Mən də sizi süfrəmin başında qonaq etsəydim böyük şərəf duyardım." - demişdi. Və çar "böyük adam", "böyük adam" - deyə-deyə həтта heyranlığını gizlətməmişdi.

Qafqaz qartalı şeyx Şamil Ruslara əsir düşmüş Şamilə Peterburqa gətirmişdilər. Oğlu Qazi Məhəmməd, bir neçə müridi də onunla bərabər gətirilmişdir. Şamilin yaşadığı "Znamenski" meydanı bütün günü adamla dolu olurdu. Məhəmmədxananın qabağında, onun dəhlizlərindən, pilləkənlərindən adam əlindən keçməkmümkün deyildi. Əsir Şamilin yanına pristav təyin olunmuş polkovnik Runovski bütün günü camaatı sakit etməkdən əldən düşürdü. Hamı Şamilə görməyə, onun geyiminə, davranışına, hərəkətinə tamaşa etməyə can atırdı. Onun yanına isə ancaq yüksək rütbəli, adlı-sanlı adamlar yol tapa bilirdi. Onlara müqavimət göstərməkdə Runovski aciz idi.

Qılınc təqsiri

Deyilənlərə görə, Şeyx Şamilin öz zəngin kitabxanası var imiş. Həmin kitabları on qatıra yükləyərək iyirmi beş il yurddan-yurda daşıyıb. Kitabsız dolana bilməzmiş. Sonralar Qunib dağında təslim olan zaman Şamil xahiş edib ki, qılıncını və kitablarını əlindən almasınlar. Kaluqada yaşayanda həmişə kitab istəyərmiş. Özü də belə deyib: "Qılınc təqsiri üzündən çox döyüşlər uduzulub, lakin kitab təqsirindən biri də olmayıb."

Oğlu Cəmaləddin Rusiyadan qayıdanda Şamil onu məcbur edib dağlı libası geyinsin, amma kitablarına toxunmayıb. "Kafir kitabları"nı çaya atdırmaq istəyənlərə imam belə cavab verir: "Bu ki-

tablar doğma torpaqlarımızda bizə güllə atmayıb. Onlar aullarımızı yandırmayıb, adamlarımızı öldürməyib. Kim kitaba satşsa, kitab da onu biabir edər". Həтта Mirzə Kazımbəylə görüşüb ayrılarkən Şeyx Şamil demişdir: "Kaluqadakı təhəlligimi boğmaq üçün xahiş edirəm, mənə öz kitabxananızdan bir neçə kitab verəsiniz."

Səhər Kazımbəy öz kitabxanasından seçdiyi on beş kitabı Şamilə göndərəcəkdi: "Həmin günün axşamı isə Kazımbəy, Ş. Şamil və onu müşayiət edənlər Peterburqun Marinski teatrına dəvət olunmuşdular. Salondakılar onları böyük hərarətlə qarşıladılar. Əvvəlcə "Katerina" baletini göstərdilər. İlk dəfə səhnə tamaşası görən Şamil və onun müridləri artistlərin hər bir hərəkətinə çox böyük diqqətlə baxırdılar. Balet haqqında heç bir təsəvvürü olmayan Şamil isə lap valeh olmuşdur. Arabir Kazımbəy əsərin məzmununu ona açır, hadisələri nəql edirdi."

Sonra "Pəri" baletindən bir səhnəni göstərdilər. Mövzusu Şərq həyatından alınmış bu baletdə hərəmxana təsvir olunurdu. Tamaşanın ortasında səhnəyə sultan çıxdı və öz arvadları ilə rəqsə başladı. Şamil çox bərkdən və qeyri-adi güldü.

- Nəyə güldünüz, cənab Şamil? - deyə Kazımbəy təəccüblə soruşdu.

- Siz yaxşı bilirsiniz ki, bütün bunlar yalandır, uydurmadır. Sultanlar rəqs etməzlər.

O hansı Sultandır ki, öz arvadları ilə rəqs edir ? - deyib yenə də bərkdən güldü. Runovski Kazımbəylə Şamilin görüşündən aldığı təəssürat altında gündəliyində yazmışdı: "İki misli görünməmiş adamdan gör necə məclis yaranmışdı: döyüşçü və alim. Bunların həyat və məqsədləri necə də bir-birindən seçilir. Hərəsinin öz şöhrəti var! Bununla bərabər, onların bu yaxınlığında necə də böyük bir ahəng var. Yəqin ki belə bir görüşün mümkün olacağı heç birinin ağılına da gəlməzdi, yəqin ki bütün dünyada heç kimin də ağılına gəlməzdi."

İstanbul səfər

Kazımbəyin Şamilə görüşlərdən aldığı təəssürat da çox güclü idi. Xeyli vaxt bundan qabaq yazmağa başladığı "Müridizm və Şamil" kitabı üçün bu görüşlər xeyli məlumat vermişdi. Kazımbəy üçün bu vaxta kimi sirr olaraq qalmış çox məsələnin üstünü açmışdı. Kazımbəy bu kitabı 1859-cu ildə çap etmişdi.

İmam Şamil, azadlıq qazavat lideri, cihad başçısı Şeyx Şamil Kaluqada bir

müddət əsir kimi yaşamış və burada milli azadlıq qəhrəmanlarına qarşı böyük hörmət görmüşdür. Nə qədər hörmət görsə də, bu "Hürriyyət Qartalı" dustaqlığa dözə bilməmişdi. On illik əsarətdən sonra Sultan Əbdüləzizin köməyi ilə oğlu Qazi Məhəmmədi girov qoyaraq Hecce getmək üçün rus çarından icazə almışdı. Şeyx Şamil Mədinəyə gedərkən İstanbuldan keçmiş və İstanbul əhli bu böyük insanı böyük məhəbbətlə qarşıla-

mışdı. Həmçinin dövlət adamları da ona layiq olduğu hörməti etmişdilər. Əlisə Nicat özünün "Dünya sərkərdələri" əsərində Şamilin Kəbəyə-mübarəki ziyarəti haqqında belə yazır: "1871-ci ildə Müqəddəs Məkkə şəhərində dünyanın bütün qitələrindən gələn saysız-hesabsız zəvvarlar arasında 74 yaşlı bir zəvvar da var. Onun ağ saqqalı, nurani və mərdənə görkəmi yanı ilə gedənləri ilk baxışdan özünə cəlb edir, baxışlarda və ürəklərdə hörmət və pərəstis hissləri oyadır.

Qəlbindəki rəğbət hisslərini gizlədə bilməyən belə zəvvarlardan biri axırda dözməyib səhərdən onunla yanaşı şəxsin əbasının ətəyindən yapışır:

- Ey hörmətli şəxs, - deyir, - bu müqəddəs məkənin xatirinə, de görüm, kimsən?

Zəvvar ağır-ağır ona tərəf dönür. Bu söhbəti eşidən ətrafındakılar da ona tərəf dayanır. Zəvvar ondan xeyli cavan olan adamın maraq, hörmət və pərəstislə dolu çöhrəsinə baxıb deyir:

- Mən Şeyx Şamiləm.

- Necə? - deyə zəvvar qulaqlarına inanmır.

- Qırx il qart canavarla pəncə-pəncəyə gələn Dağıstan və Çeçenistanın imamı olan Şeyx Şamiləm.

- Sənə fəda olum, ya imam, izn ver əlini öpüm...

Ey müsəlmanlar

Səs, söz bir anda ətrafa yayılır və on minlərlə, yüz minlərlə insan ona doğru gəlib üzünü görməyə, əlini, əbasının ətəyini öpməyə can atırlar.

Şeyx Şamil oğlanları ilə birlikdəBunu gören Kəbənin baş şeyxi adamlardan hündürə qalxıb ərəbcə, türkcə və farsca çağırır:

- Ey müsəlmanlar, ey Allahın mömin bəndələri, bir-birinizi basıb əzməyin. Yerinizdə dayanın. Şeyx Şamil həzrətlərinin üzünü görmək, səsini eşitmək üçün onun Allah-taalanın Kəbəyi-mübarəkine çıxmasına izn verilir. Qoy çıxsın və siz də doyunca baxın ki, qayıdandan sonra ləşkər-ləşkər kafirləri qırx il cəhənnəmə vasil edən əfsənəvi bir müsəlmanı göz-lərinizlə gördüyünüzə and içə bilərsiniz.

Yüz minlərlə zəvvardan təqdirədiç uğultu keçdi. Hamı aralandı və o vaxta qədər yerində donub qaldı ki, XIX əsrin ən qüdrətli insanı asta-asta Kəbəyə doğru addımladı. Bu min üç yüz il ərzində müsəlman bəndəsinə göstərilən ən böyük iltifat idi.

Şeyx Şamilin düşündürücü fikirləri

-Mənfəət üçün sevgi göstərəndən daha alçağı yoxdur."

-Yoldaşını bağışla; bağışladığını xatırlama və xatırlatma!

-Bir Rus generalı, Şeyx Şamilin iştahını şişirdərək "Məni yeməndən qorxuram" deyincə, Şeyx Şamil:

- Boşuna qorxmayın əfəndi, demiş. Bizim dinimizdə donuz əti yemək haramdır.

-Allah güclülərin bacarmadığını bir acizə verməyə qadirdir.

-Elmlı adamı doğru bir şeyə inandırmaq üçün çox danışmağa ehtiyac yoxdur.

-Həqiqətə qılınc çəkən şəxs öz ölümünə bais olur.

-Sonunu düşünə-düşünə döyüşə girəndən qəhrəman olmaz.

-Yalnız özünü düşünen insan hər pisliyi edər.

Ölümü

Dost ölkələrdən heç bir kömək görməyən İmam Şamilin nəhayət əlindəki bütün qüvvə və qaynaqları tükəndi və 1859-cu il 6 iyununda Qunipdə General Baryatinskiyin idarəsindəki 70.000 nəfərlik rus ordusuna yanında bir neçə yüz

adam qalana qədər müqavimət göstərdikdən sonra təslim oldu. İmam Şamil ailə üzvləri və 40-a qədər adamı ilə Peterburqa Çarın yanına apardılar. O, Rus Çarı II Aleksandr tərəfindən sarayın qapısında böyük hörmətlə qarşılanır. Çar atası I Nikolaya və onun ordusuna tam 35 il Qafqazı zindan edən zəmanənin bu böyük qəhrəmanını gördüyü zaman çox təsirləndi, onun saqqalından sevrək öpməkdən özünü saxlaya bilmədi. İmam Şamil bir aya qədər sarayda qonaq qaldı. Bundan sonra onun əsirlik illəri başladı. Lakin Şamil və ailəsinə əsarət çox ağır gəlirdi. 2 il içərisində Şamilin qarqara saçları ağappaq oldu. Böyük qızı Nafisat ilə gəlini - Məhəmməd Qazinin həyat yoldaşı Kərimət vərəmə yoluxub vəfat etdilər. Aradan 10 il keçəndən sonra Çar onun Hecce getməsinə icazə verdi.

Ancaq bir tədbir olaraq oğlu Məhəmməd Şəfini saxlayır və Həccə ziyarət etdikdən sonra dərhal Rusiyaya qayıtmasını şərt qoydu. Şamil 1870-ci ildə adamları ilə bərabər Rusiyadan çıxaraq əvvəlcə İstanbula gəldi. Sultan Əbdüləziz tərəfindən sarayda qarşılanan Şamilin İstanbula gəlməsi xəbəri yayıldı zaman şəhər bir-birinə qarışmış, xalq bu böyük qəhrəmanı görmək üçün saray qapısına axışmağa başlamışdı. Şamil arzuladığı son mənzilə vaxtında yetişmək üçün Sultanın məxsusi olaraq ona ayırdığı gəmi ilə yola çıxdı. Ciddə limanında Məkkə əmiri, şəhərin iləri gələnləri və böyük bir izdiham tərəfindən təntənəli mərasimlərlə İmam Şamilə qarşılandı və Məkkədə şəərəfli şəxslər üçün ayrılan Şürefə dairəsində qonaq edildi.

Həcc zamanında Şamilin orada olduğunu eşidən dünyanın dörd bir yanından gəlmiş yüz minlərlə müsəlmanın onu görmək üçün yaratdığı izdiham nəticəsində hökumət idarəçiləri onu Kəbənin üzərinə çıxardılar. Beləliklə insanlar onu gördülər.

Şamil həcc ziyarətini yerinə yetirdikdən sonra Mədinəyə getdi. Mədinədə olarkən çox zəifləmiş olan İmam Şamil xəstələndi. Bütün həyatını Allah üçün cihada, ölkəsinin birliyinə həsr etmiş, əsgəri dühasını dünyaya və əbədi düşməni olan rus hökumətinə qəbul etdirən, adını dünya tarixinə "gəlmiş-keçmiş ən böyük müqavimət lideri" olaraq yazdıran İmam Şamil 4 fevral 1871-ci ildə 74 yaşında fani dünyaya gözlərini yumdu.